

บทที่ 2

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษากระบวนการฝึกลูกมือช่างฝีมืองานหัตถกรรมในชุมชนเมืองครั้งนี้ มีมุมมองหลายมิติอาคัษแนวความคิดทฤษฎีต่าง ๆ และการวิจัยที่เกี่ยวข้องสำหรับใช้เป็นแนวทางในการวางกรอบความคิดสามารถอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้และความสัมพันธ์เกี่ยวกับการฝึกลูกมือช่างฝีมืองานหัตถกรรม เพื่อนำมาพิจารณากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้
2. แนวคิดเกี่ยวกับการกล่อมเกลาทางสังคม
3. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง
4. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน
5. การฝึกอบรมด้านอาชีพ
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้

การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้ถ่ายทอดกับผู้รับการถ่ายทอดที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์โดยใช้เทคนิควิธีการที่เหมาะสมที่สามารถนำไปปรับใช้ให้เกิดผลตอบสนองต่อผู้เรียนได้ การเรียนรู้ จะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ การฝึกฝนหรือการกระทำกิจกรรมนั้นอยู่บ่อยครั้งมากน้อยเพียงใด ถ้ามีการกระทำหรือฝึกฝนอยู่บ่อย ๆ ก็ย่อมจะเกิดการเรียนรู้ได้มากขึ้นตามไปด้วย ธอร์นไคค์ (อ้างในบุญเลิศ ไพรินทร์, 2538, หน้า 19)

อุณา นพคุณ (2523, หน้า 11-12) ได้แบ่งระบบการเรียนรู้ของมนุษย์ออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

1. การอบรมสั่งสอนโดยครอบครัว เป็นการเรียนรู้พื้นฐานของมนุษย์และมีอิทธิพลต่อทัศนคติค่านิยมของบุคคล
2. การเล่าสืบต่อกันมา เป็นการเรียนรู้จากเรื่องที่เล่าสืบต่อกันมา ทำให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อเกิดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง
3. กฎข้อห้าม เป็นการสอนและห้ามปฏิบัติบางอย่างทำให้คนเรียนรู้กฎเกณฑ์การเข้าสู่สังคมรู้จักการควบคุมอารมณ์ภายใต้กฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดไว้
4. แนวความคิดของผู้อาวุโสโดยเฉพาะชนบท ยังคงมีอิทธิพลต่อความนึกคิดและการเรียนรู้ของคนเป็นอย่างมาก
5. พิธีกรรมความเชื่อ เป็นการถ่ายทอดการกระทำสืบต่อกันมา ซึ่งเป็นการเรียนรู้ถึงสิ่งที่บรรพบุรุษได้มีความเชื่อ และเรียนรู้ที่จะถ่ายทอดต่อไปยังชนรุ่นหลัง
6. การละเล่นหรือการทำงาน เป็นการเรียนรู้จากการได้เข้าสังคมกับผู้อื่น ด้วยการละเล่นหรือการทำงานเป็นการเรียนรู้ประสบการณ์ การวางตัวและเรียนรู้วิธีแก้ไขปัญหาในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ชูเกียรติ สีสวรรณ์ (2535, หน้า ข-ค) ได้กล่าวถึงระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่นที่สำคัญ เริ่มถ่ายทอดกันเป็นครอบครัว โดยใช้สื่อที่มีอยู่ในชุมชน กระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้ใช้วิธีสอนและปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน ผู้สอนคือผู้ใหญ่ในครอบครัวที่มีความรู้หรือประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ผู้เรียนคือลูกหลานเครือญาติที่มีแรงจูงใจจากตัวอย่างความสำเร็จในอาชีพของคนรุ่นก่อน ซึ่งการถ่ายทอดการเรียนรู้ในครอบครัวนี้จะเกิดขึ้นตลอดเวลา ผู้เรียนเมื่อชำนาญแล้วจะกลายเป็นผู้สอนรุ่นหลัง ๆ ต่อไป การเรียนรู้ในท้องถิ่นที่สำคัญนอกเหนือจากบ้านคือวัด ต่อมาระบบการเรียนรู้ในชุมชนได้แก่โรงเรียนซึ่งเนื้อหาสาระของการเรียนมีความแตกต่างไปจากบ้านและวัด การเรียนรู้ในโรงเรียนเป็นการนำเด็กในท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการเรียนรู้แบบใหม่ ที่แปลกไปจากระบบ

การเรียนรู้ที่เคยมีมาในท้องถิ่นเดิม ศูนย์การเรียนรู้ได้เปลี่ยนจากวัดไปเป็นโรงเรียน ที่อ่านหนังสือพิมพ์และเสียงตามสายประจำหมู่บ้าน แหล่งการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเกิดขึ้นได้ทั่วไป ตามการขยายตัวของสื่อมวลชน ซึ่งนับได้ว่าเป็นสถานการณ์ที่ผลักดันให้ประชากรชนวัยที่จะเรียนรู้การขยายตัวของสื่อมวลชนและวิธีการแพร่ความรู้ใหม่ มีส่วนกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการเรียนรู้ของประชาชน

สุนทร โคตรบรรเทา (2524, หน้า 95) ได้เสนอระบบของการศึกษาผู้ใหญ่จะต้องคำนึงเสมอว่า ในการสอนผู้ใหญ่เน้นผู้ใหญ่สามารถเรียนได้ แต่การเรียนรู้ของผู้ใหญ่มิเหมือนการเรียนรู้ของเด็กเพราะผู้ใหญ่และเด็กมีลักษณะหลาย ๆ อย่างแตกต่างกัน ซึ่งโนวล ได้ชี้ให้เห็นลักษณะที่สำคัญ ๆ ที่ผู้ใหญ่แตกต่างจากเด็ก และที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาดังต่อไปนี้

1. การเข้าใจตนเอง (Self-Concept) ผู้ใหญ่ต้องการให้คนอื่นปฏิบัติต่อตนด้วยความยกย่องนับถือ ให้เขาได้ตัดสินใจด้วยตนเองและนำตนเองได้
2. ประสบการณ์ (Experiences) ผู้ใหญ่มีประสบการณ์หลาย ๆ ด้านซึ่งสะสมมาตั้งแต่เด็ก และเห็นคุณค่าของประสบการณ์ของตนเองมากกว่าเด็ก ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่
3. ความพร้อมในการเรียน (Readiness to learn) เป็นที่ยอมรับกันว่าผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดีที่สุดถ้าเรียนรู้ในสิ่งที่เขาสนใจ และมีความจำเป็นต้องเรียนรู้ ผู้ใหญ่มีความพร้อมในการเรียนรู้นอกจากเด็ก
4. การเห็นคุณค่าของเวลา (Time Perspectives) ผู้ใหญ่มาเรียนเพื่อนำความรู้ไปใช้ทันที จึงมองเห็นคุณค่าของเวลาซึ่งแตกต่างเวลาไปจากเด็ก

โนวล (Knowles) (อ้างใน สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, 2524, หน้า 57-58) ได้กล่าวถึงแนวคิดการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ (Modern Adult learning Theory) ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

1. ความต้องการและความสนใจ (Needs and Interests) ผู้ใหญ่จะถูกชักจูงให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี ถ้าหากว่าตรงกับความต้องการและความสนใจในประสบการณ์ที่ผ่านมา
2. สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้ใหญ่ (Life Situations) การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะได้ผลดี ถ้าหากถือเอาตัวผู้ใหญ่เป็นศูนย์กลางในการเรียนการสอน (Life-Centered)

3. การวิเคราะห์ประสบการณ์ (Analysis of Experience) เนื่องจากประสบการณ์เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณค่ามากที่สุดสำหรับผู้ใหญ่ ดังนั้นการวิเคราะห์ประสบการณ์ของผู้ใหญ่แต่ละคนอย่างละเอียด เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนการสอนมากที่สุด

4. ผู้ใหญ่ต้องการเป็นผู้นำตนเอง (Self-Directing) ดังนั้นบทบาทของครูจึงควรอยู่ในกระบวนการสืบค้น หรือค้นหาคำตอบร่วมกันกับผู้เรียน (Mutual Inquiry)

5. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Difference) ความแตกต่างระหว่างบุคคลจะมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในแต่ละบุคคลเมื่อมีอายุมากขึ้น ดังนั้นการสอนผู้ใหญ่จะต้องจัดเตรียมการในด้านนี้อย่างดีพอ

อาร์ เอช เดฟ (R.H. Dave, อ้างใน ชูเกียรติ สีสวรรณ์, 2534, หน้า 16) ได้เสนอแนวความคิด เรื่อง การศึกษาตลอดชีวิตและสังคมการเรียนรู้ สรุปได้ดังนี้ การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการเรียนรู้ที่กว้างขวางมาก ครอบคลุมไปถึงการเรียนรู้ทั้งในระบบ นอกระบบ และที่ไม่เป็นทางการตลอดช่วงชีวิตของบุคคล เพื่อพัฒนาชีวิตส่วนตัว สังคม และหน้าที่การงานของบุคคลไปให้ถึงขีดสูงสุด เป็นการมองการศึกษาโดยองค์การที่รวมไปถึงการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทั้งที่บ้าน โรงเรียน ชุมชน ที่ทำงานจากสื่อมวลชน สถานการณ์และเงื่อนไขอื่น ๆ ที่ช่วยให้มีการเพิ่มพูนสติปัญญา ในเงื่อนไขดังกล่าวนี้ จะเห็นว่าแนวความคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต ให้มีทัศนะใหม่ต่อเป้าหมาย กิจกรรมและโครงสร้างทางการศึกษาทุกประเภท โดยเน้นไปที่การพัฒนาบุคคลตลอดช่วงชีวิตในทุกด้าน การศึกษาตลอดชีวิตมิได้เป็นการเตรียมเพื่อชีวิตอนาคต แต่ต้องบูรณาการเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต การเรียนรู้ และการดำรงชีวิตมีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิด และต่างเป็นตัวเสริมซึ่งกันและกัน

ฟิลิป คัมบล์ (P. Coombs, อ้างใน อุ่นตา นพคุณ, 2523, หน้า 10-12) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาว่าการศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ ที่สืบเนื่องติดต่อกันตลอดชีวิตตั้งแต่วัยแรกสุดของการเป็นทารกจนถึงวัยชรา โดยอาศัยวิธีการและแหล่งความรู้ต่าง ๆ ซึ่งจำแนกการเรียนรู้ได้ 3 ประเภทคือ

1. การศึกษาแบบธรรมชาติวิสัย (Informal Education) เป็นการเรียนรู้แบบที่เป็นแบบธรรมชาติที่สุดไม่มีระบบแบบแผนหรือเรียกว่า เป็นการเรียนรู้แบบสัญชาตญาณ หมายถึงกระบวนการศึกษาตลอดชีวิตที่บุคคลได้รับ และสะสมความรู้ ทักษะ ทักษะ ทักษะ ความเข้าใจจากประสบการณ์

2. การศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) หมายถึงการศึกษาที่สถาบันทางการศึกษารับผิดชอบอยู่โดยตรงเช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย เป็นต้น เป็นการเรียนรู้โดยจัดระบบการแบ่งอายุของนักเรียน กำหนดพื้นฐานความรู้ จัดระดับการศึกษาเช่น ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา ปริญญา มีการประเมินผล ทดสอบ มีการมอบประกาศนียบัตร วุฒิบัตร

3. การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-formal Education) หมายถึงการศึกษาที่จัดขึ้นโดยสถาบันและหน่วยงานต่าง ๆ ในสังคมนอกเหนือจากสถาบันการศึกษาเป็น กิจกรรมที่จัดนอกระบบโรงเรียนอาจจะดำเนินการโดยแยกหรือเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของกิจกรรมใหญ่ของสถาบันหรือหน่วยงานที่จัดกิจกรรมนั้น ๆ ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะตอบสนองความต้องการและความสนใจ

เอ็ดการ์ ฟอร์ (Edgar Faure, อ้างใน ชูเกียรติ ลีสุวรรณ, 2535, หน้า 3-4) ได้เสนอแนวความคิดในเรื่อง การศึกษาตลอดชีวิตและความคิดเกี่ยวกับสังคมการเรียนรู้ ได้ดังนี้

1. บุคคลจำเป็นต้องมีโอกาสศึกษาหาความรู้ได้จนตลอดชีวิต หลักการศึกษาตลอดชีวิตเป็นหัวใจสำคัญของสังคมการเรียนรู้

2. ลักษณะการศึกษาทั่วไป ชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ทุก ๆ ลักษณะนั้น จำต้องเป็นส่วนหนึ่งของการเล่าเรียนทั้งนี้จะต้องจำแนกแจกแจงเสียใหม่ ให้เหมาะสมกับกาลเวลา สถานที่

3. การลดพิธีรีตรองของสถาบันการศึกษา ควรขยายการศึกษาให้กว้างขวางและควรให้บุคคลได้รับการศึกษาได้หลาย ๆ ทาง

4. การสลับเปลี่ยนกับการเลือกการศึกษาระบบเปิด ย่อมส่งเสริมให้ผู้เรียนสลับเปลี่ยนกันเข้าออกจากโรงเรียน ได้สะดวกตลอดเวลาและเป็นการศึกษาทุกระดับ นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกวิชาเรียนได้อย่างกว้างขวางอีกด้วย

5. การศึกษาด้วยตนเอง หลักของการให้การศึกษาในแนวทางใหม่ก็คือ การให้การศึกษาเพื่อให้มนุษย์สร้างวัฒนธรรมและบันดลให้วัฒนธรรมเจริญรุ่งเรือง ก็คือการศึกษาที่มุ่งเสริมให้ผู้เรียนศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง

โนวล์ (Knowles, อ้างใน ชูเกียรติ ลีสุวรรณ, 2534, หน้า 67) ได้เสนอแนวความคิดเรื่องศาสตร์การศึกษาผู้ใหญ่ (Andragogy) เป็นข้อตกลงเบื้องต้นว่า ผู้ใหญ่มีความแตกต่างจากเด็กและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาศาสตร์ทางการศึกษาผู้ใหญ่โดยเฉพาะ เนื่องจากผู้ใหญ่มีข้อแตกต่างจากเด็กดังนี้

1. ความรู้ลึกลับนึกคิดเกี่ยวกับตัวเองของผู้ใหญ่ เปลี่ยนแปลงจากลักษณะของบุคลิกภาพที่ต้องพึ่งพาคนอื่นไปสู่ความเป็นบุคคลที่สามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง
2. ประสบการณ์ที่ผู้ใหญ่ได้สะสมมาตลอดชีวิต เป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญเพื่อการเรียนรู้
3. ผู้ใหญ่มีความพร้อมในการเรียนรู้มากขึ้น เนื่องจากได้ผ่านระดับขั้นของการพัฒนาในระดับต้น ๆ มาแล้ว
4. ทักษะเกี่ยวกับเวลาได้เปลี่ยนแปลงไป จากบุคคลที่ได้ใช้เวลาในการใช้ประโยชน์จากความรู้ที่ได้รับไปสู่การประยุกต์ใช้ความรู้ทันที และทำให้ความสนใจในการเรียนเปลี่ยนจากการเรียนรู้ที่มุ่งเอาเนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลางนำไปสู่การใช้ปัญหาเป็นศูนย์กลาง

อัลลัน ทัพ (Allan Tough, อ้างใน ชูเกียรติ ลีสุวรรณ, 2534, หน้า 70) ได้ศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่ความคิดในเรื่อง Adult learning project ได้สรุปว่าผู้ใหญ่มีความใคร่เรียนใคร่รู้อยู่แล้ว ผลการค้นคว้าแสดงให้เห็นว่าผู้ใหญ่โดยทั่วไปได้ใช้เวลาในการเรียนในเรื่องต่าง ๆ อย่างจริงจังมากมาย และแม้ว่าการศึกษาอย่างจริงจังดังกล่าวบางส่วนจะเป็นการเรียนรู้ที่มีครูเป็นผู้นำช่วยเหลือ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนวางแผนในการเรียนด้วยตนเอง หรือดำเนินการร่วมกับเพื่อนหรือผู้ใกล้ชิด จากประสบการณ์ที่ Tough พบเป็นสิ่งที่ขัดแย้งถึงความเป็นไปได้ของความคิดในเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตและสังคมการเรียนรู้ได้มากขึ้น

การวิจัยครั้งนี้ นำเสนอความคิดเกี่ยวกับระบบ และแนวทางการเรียนรู้ของมนุษย์ เพื่อนำมาเป็นการอธิบายการศึกษาถึงกระบวนการฝึกหัดฝีมือในงานช่างหัตถกรรม (เครื่องเงิน) ที่เปรียบได้กับระบบการเรียนรู้ที่ดำรงอยู่ในชุมชน และได้มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยมีการใช้วิธีการ และกระบวนการที่แตกต่างกันไปตามระยะเวลา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน

แนวคิด เกี่ยวกับการกล่อมเกลாதงสังคม

การกล่อมเกลาทงสังคม หรือการขัดเกลาทงสังคม เป็นกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่มนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ ได้เรียนรู้คุณค่ากฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนทีกลุ่มหนึ่ง ๆ กำหนดหรือวางไว้เพื่อเป็นแบบแผนของการปฏิบัติต่อกันเพื่อให้บุคคลได้พัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง ซึ่งการกล่อมเกลาทงสังคมได้แบ่งออกเป็นประเภทดังนี้ (สุพิตรรา สุภาพ, 2522, หน้า 80)

1. การอบรมสั่งสอนโดยตรง (Direct Socialization) ซึ่งเป็นการอบรมที่มุ่งเน้นให้สมาชิกในสังคม ได้เข้าถึงแบบแผนทีกลุ่มสังคมได้ร่วมกันวางเอาไว้ ทั้งนี้เพื่อจะได้ปฏิบัติตามอย่างได้ถูกต้องและเหมาะสมกับสถานการณ์หนึ่ง ๆ การอบรมโดยตรงมักจะพบได้ตามครอบครัว โรงเรียนและวัด เป็นต้น

2. การอบรมสั่งสอนโดยอ้อม (Indirect Socialization) เป็นสถานการณ์ทีเกิดขึ้นจากการเรียนรู้โดยธรรมชาติของบุคคลเอง เพื่อให้เกิดการปฏิบัติทีเหมาะสมและได้รับการยอมรับจากสังคมทีตนเองเป็นสมาชิกอยู่ เช่นเด็กเลียนแบบการแสดงออกของพ่อแม่ เรียนรู้มารยาทจากเพื่อนกลุ่มเดียวกัน เป็นต้น

พรอยด์ (อ้างใน เบญจา ยอดคำเนิน, 2529) ได้กล่าวถึงการกล่อมเกลาทงสังคมของสมาชิกในชุมชน น่าจะเกิดจากประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตทีมีความสัมพันธ์กันระหว่างคนกับธรรมชาติ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข และทำทีสุดทเรียนต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตก็ควรมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง การถ่ายทอดลักษณะนี้จัดได้ว่า

เป็นมรดกทางวัฒนธรรม บทเรียนประสบการณ์ความรู้ที่ถ่ายทอดเพื่อการเรียนรู้เหล่านี้เป็นระบบที่รวมเรียกได้ว่า การศึกษา ซึ่งหากมองในแง่ของนักการศึกษา เราจะเห็นว่าการศึกษานี้ในสมัยก่อนนั้นเป็นเครื่องมือในการสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน มิได้ผูกขาดโดยสถาบันใดสถาบันหนึ่ง มีแต่ครอบครัว และมีวัดอันเป็นสถาบันความเชื่อทางศาสนา มีบุคคลที่มีความชำนาญเฉพาะด้านในชุมชนที่ช่วยกันสอน โดยผ่านการกระทำและพิธีกรรมต่าง ๆ

สุพัทธา สุภาพ (2536, หน้า 59-61) ได้กล่าวถึง การขัดเกลาทงสังคม ว่าเป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมยุคหนึ่ง ไปยังอีกยุคหนึ่งเป็นกระบวนการที่สมาชิกแรกเกิดถูกจำกัดให้อยู่ในกรอบของสังคมที่เป็นระเบียบ เป็นการเรียนรู้บทบาทต่าง ๆ ของสังคม รวมทั้งทักษะที่จำเป็นต่อการอยู่รอดและการบำบัดความต้องการ ตัวแทนขัดเกลาทงสังคมแบ่งออกเป็น 6 กลุ่มคือ

1. ครอบครัว การอบรมจะออกมาในรูปของพ่อแม่ผู้ปกครอง ซึ่งนับเป็นการอบรมเบื้องต้นที่สำคัญที่สุดที่เด็กจะต้องประสบ เพราะเป็นการอบรมที่ใกล้ชิด และมีความผูกพันอย่างลึกซึ้ง และมีอิทธิพลต่ออารมณ์ ทัศนคติ และแบบของความประพฤติแก่เด็กเป็นอย่างยิ่ง
2. กลุ่มเพื่อน คนเรามักจะถูกอบรมจากเพื่อนที่อายุเท่า ๆ กัน หรือมากกว่า โดยตอนวัยเด็กจะเป็นกลุ่มเพื่อนเล่น วัยรุ่นจะเป็นกลุ่มเพื่อนฝูง พอเป็นผู้ใหญ่จะมีความโน้มเอียงจะสร้างสรรค์คบค้าสมาคมกับผู้อื่น
3. โรงเรียน เป็นสถานที่ที่เด็กได้มีโอกาสเรียนรู้วิชาการต่าง ๆ อย่างเป็นทางการ และยังเป็นสถานที่ที่เด็กได้มีโอกาสคบหาสมาคมกับเพื่อนฝูงในวัยเดียวกัน ในขณะที่เดียวกันก็ได้มีโอกาสได้รับความรู้และคุณค่าต่าง ๆ โรงเรียนจึงมีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กได้มาก
4. กลุ่มอาชีพ บุคคลจะต้องประกอบอาชีพเลี้ยงตัวและครอบครัว ใครทำอาชีพอะไรก็ควรจะต้องยอมรับระเบียบวิธีปฏิบัติของอาชีพนั้นๆ ซึ่งในแต่ละอาชีพก็จะมีคุณค่าและวิธีการปฏิบัติแตกต่างกันออกไป

5. ตัวแทนทางศาสนา ได้แก่ วัด พระ นักบวช ผู้สอนศาสนาหรือผู้เผยแพร่ธรรมของศาสนา ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะช่วยขัดเกลาในแง่ให้หลักเกณฑ์เกี่ยวกับศีลธรรม จริยธรรมและความประพฤติที่ถูกต้อง

6. สื่อมวลชน สื่อมวลชนมีหลายประเภท เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น สื่อมวลชนเหล่านี้เป็นเครื่องมือที่สำคัญ และมีส่วนในการขัดเกลาทางสังคมในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่เรื่องคุณค่า ความเชื่อ แบบของความประพฤติ เป็นต้น

พิทยา สายหู (2536, หน้า 150-155) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับ สถาบันสังคม หมายถึงแบบอย่างการกระทำทางสังคมของกลุ่มบุคคลที่แยกจากกันได้ตามจุดหมายและประโยชน์ที่ต้องการต่างกันทำให้เห็นเป็นสถาบันต่าง ๆ กันขึ้นมาเราก็จะได้สถาบันสำคัญ ๆ ของชีวิตสังคมดังนี้

1. สถาบันครอบครัวและเครือญาติ อาจกล่าวได้ว่าเป็นสถาบันสังคมชนิดพื้นฐานอันแรกที่บุคคลต้องผ่านตั้งแต่แรกเกิด ประกอบด้วยบุคคลและแบบอย่างการกระทำที่สืบเนื่องจากการสืบพันธุ์ของมนุษย์
2. สถาบันเพื่อนฝูงและสมาคม คือสถาบันทางสังคมที่มีโอกาสที่สังคมให้เราเลือกสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ด้วยใจเสนาหา เป็นการรวมกลุ่มสมาคม
3. สถาบันเศรษฐกิจ หมายถึงการที่คนเราจะมีธุรการกระทำสัมพันธ์กันก็ต้องมีจุดหมาย ความประสงค์ประโยชน์อะไรบางอย่างที่รู้กันแน่นอน
4. สถาบันการปกครอง คนที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นหมู่คณะเป็นสังคมต้องมีการรักษาความสงบเรียบร้อย ความคุ้มครองกันการขัดแย้งผลประโยชน์กันของสมาชิก บุคคลและกลุ่มที่รักษาระเบียบด้วยกฎเกณฑ์ คือสถาบันการปกครอง
5. สถาบันการพักผ่อนหย่อนใจ (หรือสถาบันนันทนาการ) มนุษย์เราเมื่อทำงานเพื่อดำรงชีวิตแล้วก็ต้องมีการพักผ่อน แต่เนื่องจากมนุษย์เราไม่พักผ่อนด้วยการอยู่นิ่ง ๆ เฉย ๆ ให้หายเหน็ดเหนื่อยเมื่อเย็นค่ำเท่านั้น ยังต้องการความบันเทิงใจด้วยในระหว่างพักผ่อน
6. สถาบันศาสนา ในความหมายทางสังคมวิทยา หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มองค์กรที่มีระเบียบวิธีการตามจุดประสงค์เฉพาะในเรื่องนี้ เช่น คณะสงฆ์ และพิธีกรรมทางศาสนาทั้งหลาย

โดยสรุปจากแนวความคิดการกล่อมเกลாதองสังคม เป็นกระบวนการ การสืบทอด ความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม การดำเนินชีวิต การทำมาหากิน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม การดำรง รักษาไว้ให้คงอยู่ มีการถ่ายทอดความรู้จากผู้อาวุโส เพื่อนบ้าน โดยอาจจะผ่านทางพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง

ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในระดับมหภาค เริ่มตั้งแต่มีการ ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) ที่ได้เปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบผลิตเพื่อใช้และขายภายในมาเป็นผลิตเพื่อการส่งออก (วิทยากร เชียงกูล, 2533, หน้า 22) ผลที่ตามมานอกจากจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างการผลิต การส่งออก แล้วยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษา การมีงานทำและการกระจายรายได้ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ สถาบันครอบครัวและวัฒนธรรมท้องถิ่น

Boyle, P.G. (อ้างใน อนุรักษ์ บุญญาวัฒน์, 2539, หน้า 20-21) สังคมมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้โดยการวางแผนและไม่ได้มีการวางแผนมาก่อน ทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม วัฒนธรรม การเมือง เทคโนโลยีและเศรษฐกิจและมีการใช้ยุทธศาสตร์ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ โดยอาศัยความเป็นเหตุเป็นผล การให้การศึกษาซ้ำ การใช้อำนาจบังคับ หรือแบบผสมผสานกัน ระหว่างยุทธวิธีต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยทั้งในเมืองและชนบทนั้น มีทั้งในเชิงบวกและลบซึ่งจะย้อนส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนด้านพฤติกรรม ทักษะ ความรู้และความพึงพอใจของผลที่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันภายในชุมชน

การเปลี่ยนแปลงที่ไม่มีการวางแผนมาก่อน อาจเกิดขึ้นตามธรรมชาติในฐานะเป็น วิวัฒนาการของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม พื้นราบทำให้ชาวเขา บางเผ่าเปลี่ยนพฤติกรรมทัศนคติ เปลี่ยนชื่อและเครื่องแต่งกายและชีวิตความเป็นอยู่ใกล้เคียงกับพื้นราบ หรืออาจจะเกิดขึ้นในสถานการณ์นั้น ๆ เช่น ชาวนาเปลี่ยนพฤติกรรมกับทัศนคติจากการ

ทำนาปลูกข้าวรับประทานเองเปลี่ยนมาซื้อข้าว เพราะได้ขายที่ดินให้แก่พ่อค้าที่ดินไปแล้ว หรือ ชาวบ้านมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ป่า อันเป็นการนำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนในบริเวณ ใกล้เคียงหมู่บ้านของตน หรือแม้แต่ชาวนาหนุ่มสาวได้อพยพจากหมู่บ้านชนบทเข้ามาทำงานในเมือง และในเขตนิคมอุตสาหกรรม เพราะได้มีการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมขึ้น คนหนุ่มสาวอาจจะเกิด ความคิดที่พึงพอใจต่องานลักษณะใหม่ที่มีรายได้ดี และคงที่กว่างานทำไร่ ทำนาแบบดั้งเดิมที่ บรรพบุรุษทำมาโดยตลอด เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนมาก่อนนั้น เป็นความพยายามอย่างจริงจังละเอียดอ่อน และร่วมมือร่วมใจกันของกลุ่มคนที่จะปรับปรุงความเป็นอยู่ของตน ไม่ว่าจะเป็นระบบของตนเอง ของสังคมหรือวัฒนธรรมก็ตาม โดยผ่านกระบวนการระดมพลังสมองและความรู้ของคนดังกล่าว ซึ่ง G.L. Lippit (อ้างใน อนุรักษ์ บัญญานุวัฒน์, 2539, หน้า 21-22) ได้ให้คำนิยามไว้ว่าเป็น ความพยายามที่ได้มีการวางแผนกำหนดขึ้นก่อนไว้ โดยปัจเจกบุคคลทั้งหลาย หรือสถาบัน หรือ ระบบสังคม ในการสร้างอิทธิพลโดยตรงต่อสถานภาพทางสังคมของคน ดังนั้น พอสรุปได้ว่าการ เปลี่ยนแปลง หมายถึง กระบวนการปรับเปลี่ยนที่มีขั้นตอนสำคัญ ๆ 4 ขั้นตอน คือ

1. มีการตระหนักถึงความต้องการที่จะเสริมสร้างประสบการณ์ใหม่ และสภาพความเป็น อยู่ที่ดีกว่าเดิม
2. มีการวางแผนก่อนที่จะยอมรับหรือปฏิเสธประสบการณ์ และสภาพการณ์ดังกล่าว
3. มีการเคลื่อนตัวไปสู่ทิศทางที่ปรารถนา
4. มีการระดมพลังงานที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของการเปลี่ยนแปลงนั้นมาใช้ในการสร้าง โครงการที่สามารถปฏิบัติงานได้

มัวร์ (Moore) (อ้างใน ศิริลักษณ์ ทะนะวิไชย, 2534, หน้า 15-18) ได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับธรรมชาติการเปลี่ยนแปลง เงื่อนไขและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงในสังคมหรือวัฒนธรรมใดจะเกิดขึ้นรวดเร็ว และเกิดขึ้นสม่ำเสมอ เป็นปกติ

2. การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวแต่จะมีผลกระทบอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านเวลาและสถานที่

3. เมื่อการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ทุกแห่งจึงสามารถก่อให้เกิดผลต่อเนื่องไปยังทุกหนทุกแห่งได้ในทำนองเดียวกัน

4. ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการวางแผนหรือผลกระทบจากการเสนอนวัตกรรมใหม่ จะมีมากกว่าผลจากการเปลี่ยนแปลงในอดีต

5. เทคโนโลยีทางด้านวัตถุและความคิดทางด้านสังคมใหม่การขยายตัว และเผยแพร่ ออกไปอย่างรวดเร็วก่อให้เกิดผลกระทบที่สะสม แม้บางเรื่องอาจจะล่าช้าอย่างรวดเร็ว

6. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะส่งผลกระทบอย่างกว้างขวางต่อบุคคล และสังคม เนื่องจากโอกาสที่บุคคลจะติดต่อกันอย่างใกล้ชิดมีมากขึ้น และไม่มีใครที่จะหลบเลี่ยงผลดังกล่าวได้

จากแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทุกสังคม ทุกชุมชนย่อมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ตามเงื่อนไขปัจจัย ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมมาวิเคราะห์ ศึกษาการเปลี่ยนแปลง กระบวนการฝึกลูกมือช่างงานหัตถกรรมของชุมชน กระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งมีการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชนในแต่ละยุค แต่ละสมัยตามเงื่อนไข ปัจจัยของระยะเวลา เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อกัน มีความสัมพันธ์ ความกลมกลืนกัน มีความซับซ้อนสามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงและผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ติดตามมา

แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน

วัฒนธรรม คือ ระบบคุณค่าที่รวบรวมได้จากประวัติศาสตร์ เป็นคุณค่าทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และแนวคิดที่สัมพันธ์กันเป็นโครงสร้าง มีผลต่อพฤติกรรมของคนในฐานะปัจเจกชนและคนในชุมชน ในชีวิตจริงทั้งหมด ในแง่นี้วัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งเก่า เช่น ประเพณีต่าง ๆ เท่านั้นแต่คือบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติหรือคุณค่าทั้งหมดที่ให้แก่สังคม รวมขึ้นเป็นโครงสร้างทาง

ด้านการทำมาหากิน (เศรษฐกิจ) ด้านอุดมการณ์ ความเชื่อ และด้านอำนาจการตัดสินใจ (การเมือง) ซึ่งทั้งหมดนี้เกี่ยวโยงกันอย่างแยกไม่ออก อันเป็นผลมาจากวิวัฒนาการประวัติศาสตร์ของชุมชนและสังคม (บุญเทียน ทองประสาน, 2531)

อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (2539, หน้า 31-33) ได้ให้แนวคิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมของชุมชนหรือองค์กร หากพิจารณาชุมชนหรือองค์กรในฐานะเป็นสถาบันทางสังคมที่อาจโยงเกี่ยวข้องกับบุคคลในชุมชน ซึ่งอาจแบ่งออกได้ 4 สถาบันด้วยกัน

1. สถาบันครอบครัว
2. สถาบันทางการศึกษา
3. สถาบันการผลิต
4. สถาบันทางสังคมที่เกี่ยวข้อง

1. สถาบันครอบครัว เป็นสถานที่เริ่มกล่อมเกล้าให้ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และความสามารถให้แก่เด็กที่เป็นสมาชิกในครอบครัว โดยวิธีการกล่อมเกล้าเลี้ยงดูแบบวิถีการธรรมชาติ เริ่มตั้งแต่การเลียนแบบ การสอนให้ทำตาม การสาธิต การบอกเล่าต่อกันมา การสังเกต ตลอดจนการอาศัยการให้รางวัลและการลงโทษตามความเหมาะสม เพื่อให้สมาชิกของครอบครัว มีพฤติกรรมตามมุ่งหวังของพ่อแม่ ผู้ปกครอง ปู่ ย่า ตา ยาย ตลอดจนญาติผู้ใหญ่ ความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติเช่นนี้ มีความอบอุ่นละมุนละม้าย ด้วยความรู้สึกที่เป็นกันเอง ยิ่งเป็นสังคมชนบทของไทยยังมีสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นผูกพันกันระหว่างครอบครัวต่อครอบครัว ขยายไปสู่ชุมชนเล็ก ๆ และชุมชนที่กว้างขึ้น

2. สถาบันทางการศึกษาในแต่ละชุมชน นอกจากจะพิจารณาว่าครอบครัวเป็นสถาบันการศึกษาประเภทหนึ่งแล้ว ในสังคมไทยปัจจุบันยังมีวัด ศาสนสถาน โรงเรียน และถ้าบางแห่งมีศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอจัดตั้งอยู่ก็เป็นสถานศึกษาด้วย

ในแต่ละสถานศึกษา จำเป็นต้องมีองค์ประกอบสำคัญหลายประการ ได้แก่ ผู้สอนหรือผู้ถ่ายทอดความรู้ ผู้เรียนหลักสูตร สื่อการเรียนการสอน บรรยากาศการเรียนรู้และสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เยาวชนที่เป็นผู้รับการฝึกอบรมของศูนย์ฝึก อบรมและพัฒนาช่างเย็บจักรอุตสาหกรรมได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ในสถานศึกษาเหล่านี้มาแล้วทุกคน ภายใต้อบรมของความเป็นเพื่อนเล่น เพื่อนร่วมชั้น และความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างจากความสัมพันธ์ระหว่างครูผู้สอนในสถาบันครอบครัว แต่ก็ยังมีจิตวิทยาการปกครอง จิตวิทยาการเรียนรู้ การให้รางวัลและการลงโทษที่ค่อนข้างจะเหมาะสมกับวัยและบรรยากาศของสถานศึกษา ดังนั้นวัฒนธรรมองค์การในสถานศึกษา ถึงแม้จะมีความแตกต่างจากวัฒนธรรมองค์การในสถาบันครอบครัวก็ตาม แต่ก็ยังมีความอบอุ่นและการกลมเกลียวทางวัฒนธรรม จนทำให้เยาวชนเหล่านี้เติบโตภายใต้เอกลักษณ์ของความเป็นกลุ่มคน เรียนรู้ที่จะมีพฤติกรรมตามกฎหมายที่กำหนดคือควบคุมตนเองได้ชัดเจนขึ้น

3. สถานประกอบการผลิต ในที่นี้ได้แก่ สถานประกอบการผลิตเครื่องเงิน หรือโรงงานวัฒนธรรมองค์การในสถานการผลิต อาจไม่สามารถเรียนรู้ได้โดยการผ่านกระบวนการกลมเกลียวทางสังคมได้เพราะช่วงเวลาดำเนินการผลิตเป็นต้นทุนที่มีค่าของนายทุนและสถานประกอบการ ผู้ผลิตจำเป็นต้องมีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นตามลำดับ จากการสอนของหัวหน้างาน เลียนแบบจากเพื่อนร่วมงานและการตรวจสอบ สั่งสอนโดยตรง จากหัวหน้างานซึ่งวิธีการเหล่านี้ย่อมแตกต่างจากวิธีการถ่ายทอดความรู้ และการเรียนรู้ที่เคยได้รับมาจากโรงเรียน ครอบครัว และชุมชนซึ่งมีแรงกดดันทางสังคมและเศรษฐกิจน้อยกว่า ยืดหยุ่นมากกว่า และมีความเป็นกันเองน้อยกว่า

4. สถานบันเทิงที่เกี่ยวเนื่อง ได้แก่ แหล่งบันเทิงเชิงรมย์ สโมสร สถานที่ที่เป็นแหล่งให้กลุ่มเยาวชนดังกล่าว ได้มาพบปะ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทักษะ และพักผ่อน หลังจากการทำงานในโรงงานตัดเย็บเสื้อผ้าเชิงอุตสาหกรรม ซึ่งเยาวชนเหล่านี้มีโอกาสน้อยมากที่จะได้ออกจากสภาพการผลิตที่ต่อเนื่อง ออกไปพักผ่อนหรือเข้ากับสภาพที่ผ่อนคลายความตึงเครียดได้ เพราะ

เวลาการทำงานที่เป็นไปตามสภาพการผลิตหมุนเวียนตามลานาฬิกา นั้น ไม่สามารถกำหนดวันหยุดได้แน่นอนวันแต่วันหยุด 1 วันประจำสัปดาห์ ก็ไม่มีเวลาให้แก่ตนเองมากนัก นอกจากการชักล้างและธุรกิจส่วนตัว ยิ่งเยาวชนบางคน จำเป็นต้องเรียน การศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญระบบทางไกลก็ยิ่งไม่มีเวลาเป็นของตนเอง ฉะนั้น การเรียนรู้จากเพื่อนและข่าวสารภายนอกโรงเรียนถึงสถาบันทางสังคมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ยิ่งเกิดความอยากได้ อยากไป จนกลายเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญที่ทำให้เยาวชนเหล่านั้น ต้องออกกลางคันจากการเป็นคณงานในโรงงานอุตสาหกรรม ตามวัยวุฒิ และประสบการณ์ที่เรียวกร้าง

กาญจนา แก้วเทพ (2533, หน้า 7) ได้ให้แนวคิดถึงความเชื่อมโยงของวัฒนธรรมในแต่ละด้านว่าเป็นวิถีทาง แบบฉบับในการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ได้สั่งสมมา รวมทั้งความคิดต่าง ๆ ที่คนได้กระทำ สร้าง ถ่ายทอด และรักษาไว้จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง อาจอยู่ในรูปแบบของความรู้ การปฏิบัติ ความเชื่อ ตลอดจนวัตถุสิ่งของอันเกิดจากความคิด และการกระทำของมนุษย์ โดยจะต้องมีระบบคุณธรรม และจริยธรรมเป็นตัวกำกับตัวความรู้ และการกระทำของมนุษย์ในแต่ละสังคม

กาญจนา แก้วเทพ (2530, หน้า 20) ได้ให้ความหมาย การทำงานพัฒนาวัฒนธรรมไม่ว่ารูปแบบใดควรจะหมายถึง การเคารพและเชื่อมั่นในศักยภาพ พลังสร้างสรรค์ของชุมชนอันมีคุณค่าที่ดำรงเป็นพื้นฐานและในการศึกษาถึงแนวทางวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนาควรพิจารณาเนื้อหาและรูปแบบที่ได้ รวบรวมได้ 2 ประเภท คือ

1. ทักษะแบบการนำเอาวัฒนธรรมชุมชนเป็นเครื่องมือ (Instrumentalist) โดยมองว่างานพัฒนาจะสามารถนำเอาวัฒนธรรมมาใช้ในลักษณะ โครงการพัฒนา โดยเป็นเครื่องมือหรือวิธีการทำงานที่ตอบสนองกับผลประโยชน์และความต้องการของประชาชน และการทำงานพัฒนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ระบบคิด โลกทัศน์ ซึ่งรวมถึงวัฒนธรรมของประชาชน

2. ทักษะแบบโครงสร้าง (Structuralist) ต้องมีความผูกพันอยู่กับโครงสร้างของสังคม วัฒนธรรมกระบวนการผลิต และผลิตซ้ำ โดยการผลิตวัฒนธรรมนั้นย่อมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและบริบทต่าง ๆ ของสังคม ทักษะโครงสร้างนิยมนี้เข้ามาช่วยอธิบายในการวิเคราะห์องค์ประกอบของวัฒนธรรมชุมชนนี้

- ก. ผลของความพยายามร่วมกันในการต่อสู้แสวงหาหนทางเพื่ออยู่ร่วมกับธรรมชาติ
- ข. ผลของความพยายามร่วมกันในการอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์
- ค. วัฒนธรรมที่ถือเอาคนเป็นศูนย์กลางและมีกรอบความคิดแบบองค์การรวมในชุมชน
- ง. การจัดระบบเศรษฐกิจภายในชุมชน
- จ. การจัดระบบอำนาจในชุมชน

งานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นนักศึกษานอกกระบวนจึงพยายามศึกษา เพื่อให้เข้าใจถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ได้สัมผัส รวมทั้งความรู้สึนึกคิด ความเชื่อ การกระทำของมนุษย์ การประกอบอาชีพ การเรียนรู้ การถ่ายทอดการฝึกลูกมือช่างในงานหัตถกรรมเครื่องเงินตลอดองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับกระบวนการถ่ายทอด กระบวนการฝึกของผู้รับการถ่ายทอดกับผู้ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งในอดีตและปัจจุบัน ด้วยปฏิสัมพันธ์ เครือญาติ การพึ่งพาซึ่งกันและกัน ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันไปบนเงื่อนไขของระยะเวลา และวัฒนธรรมของชุมชนที่มีผลกระทบจากภายในและภายนอกชุมชน

การฝึกอบรมด้านอาชีพ

การฝึกอบรม (Training) หมายถึง กระบวนการที่มีระเบียบแบบแผนซึ่งมุ่งหมายที่จะพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ (Knowledges) และความชำนาญ (Skill) เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะขององค์การหรือหน่วยงานต่าง ๆ (วิญญู สาธร, 2517)

การฝึกอบรม บางโครงการไม่มีการประเมินความต้องการมาก่อนเพียงแต่ใช้ความเชี่ยวชาญ (Experts) คิดแล้วทำ

การฝึกอบรม ส่วนใหญ่ทำตามความต้องการ (Needs) ขององค์กร หน่วยงาน แต่ถ้ามี ประเมินความต้องการจำเป็น (Needs Assessment) ของผู้เข้ารับการฝึกอบรมก็จะเป็นการตีความหมายของการประเมินความจำเป็นในการฝึกอบรม (Training Needs Assessment)

เริงลักษณ์ โรจนพันธ์ (2529, หน้า 15) กล่าวว่า การหาความจำเป็นในการฝึกอบรม (Training needs) หรือความต้องการในการฝึกอบรม คือ สภาพการณ์หรือปัญหา ซึ่งต้องการดำเนินการหรือแก้ไขด้วยการฝึกอบรมเพื่อให้สามารถบรรลุจุดหมาย หรือวัตถุประสงค์ได้

जरศักดิ์ หาญรงค์ (2524, หน้า 7) กล่าวว่า การประเมินความจำเป็นในการฝึกอบรม หมายถึง สภาพการณ์ หรือปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อผลสำเร็จของงาน ที่อาจแก้ไขได้ด้วยการฝึกอบรม และรวมทั้งความต้องการในการฝึกอบรมเพื่อให้บุคคลแต่ละคนทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น หรือเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน

การฝึกอบรมถ้ามีการประเมินความต้องการจำเป็น (Needs Assessment) การฝึกอบรมโดยนัยของการวิจัย โดยการถ่ายทอดการเรียนรู้นี้เป็นไปตามความต้องการ (Needs) ของบุคคลจะเข้ารับการอบรม

นิตย์ สัมมาพันธ์ (2536) ให้ความหมาย ของการประเมินความจำเป็นในการฝึกอบรม หมายถึง การเกิดความจำเป็นบางประการที่จะต้องมีการแก้ไขด้วยการฝึกอบรม ความจำเป็นดังกล่าว เกิดจากสาเหตุที่แบ่งได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ความจำเป็นในการฝึกอบรมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดความจำเป็นในการฝึกอบรม มีทั้งการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลกระทบต่อองค์การ เช่น การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและกฎหมาย เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี การแข่งขัน แหล่งทรัพยากร

2. ความจำเป็นในการฝึกอบรมที่เกิดจากปัญหาที่เกิดขึ้น ตัวอย่างของปัญหาเหล่านี้ ได้แก่ พนักงานที่มีอัตราเข้าออกสูง การขาดงาน อุบัติเหตุ การร้องเรียนร้องทุกข์ ขาดขวัญกำลังใจ การให้บริการลูกค้าประชาชนไม่ดี ความสิ้นเปลืองสูญเสียต่าง ๆ และการปฏิบัติงานที่หย่อนประสิทธิภาพ และประสิทธิภาพ ทำให้เกิดผลต่างระหว่างมาตรฐานผลงานกับผลการปฏิบัติงานจริง

3. ความจำเป็นในการฝึกอบรมที่เกิดจากนโยบายที่มุ่งการปรับระดับความสามารถทั้ง ๆ ที่ยังไม่มีเปลี่ยนแปลงและยังไม่มีปัญหา ก็อาจเกิดความจำเป็นในการฝึกอบรมชนิดนี้ได้ เพราะมีนโยบายจากเบื้องบนให้มุ่งปรับระดับความสามารถขององค์กรและของบุคคล ทั้งในปัจจุบัน และในอนาคต เพื่อเป็นการยกระดับองค์การและคุณภาพชีวิตการทำงาน QWL หรือ Quality of Work Life ของพนักงานให้สูงขึ้น ซึ่งจะทำให้ชนชั้นได้ก็ด้วยอาศัยการฝึกอบรม จึงถือได้ว่า มีความจำเป็นในการฝึกอบรม

อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (2539, หน้า 37-39) ได้กล่าวถึงการประชุมเรื่อง "ความรู้ และทักษะที่มีอยู่จริงและวิถีทางได้มา" (Indigenous Knowledge and the Ways they are Acquired) จัดขึ้นโดยสถาบันวิจัยสังคมของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ Centre for the study of Education in Developing Countries หรือ CESO ณ ระหว่างวันที่ 2-5 มีนาคม 2531 ที่ประชุมได้เสนอแนะหัวข้อการศึกษาค้นคว้าต่าง ๆ เกี่ยวกับระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่จริง 7 หัวข้อ E.B. Barsaga, 1998: 75-80) ดังนี้ คือ

1. เป้าหมายและวัตถุประสงค์

ผู้ศึกษาอาจสังเกตจากประเด็นของการผลิตซ้ำในช่วงสั้น การผลิตซ้ำในที่นี้ หมายถึง การจัดกิจกรรม หรือการถ่ายทอดและรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรม และระบบคุณค่าในสังคมนั้น ให้คงอยู่ต่อไป หรือทำการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในลักษณะของการปรับตัวทางสังคมเพื่อความอยู่รอด

2. เวลา และสภาพแวดล้อมสำหรับการเรียนรู้

อาจจะศึกษาจากประเด็นย่อยต่อไปนี้

2.1 เวลาสำหรับการเรียนรู้ทักษะ เฉพาะอย่างความรู้ ค่านิยมและระบบความเชื่อ

2.2 ช่วงระยะเวลาของกระบวนการเรียนรู้

2.3 สภาพที่ในการเรียนรู้ เช่น สถาบันทางศาสนา ครอบครัวสถาบันทาง

เศรษฐกิจ สนามกีฬา หรือในงานพิธีกรรมต่าง ๆ ที่คนมาชุมนุมกัน

2.4 ศูนย์กลางของสื่อสารของชุมชน

2.5 ลักษณะการเรียนรู้ที่เป็นการพบปะกันเป็นประจำ การประกอบพิธีกรรม หรือพบกันโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะอย่าง หรือเป็นพิธีเฉลิมฉลองของชุมชน

3. ผู้ถ่ายทอด/ครู อาจจะศึกษาได้จาก 2 ประเด็นสำคัญ คือ

3.1 ใครสอน ใครให้การศึกษา ใครเป็นผู้ถ่ายทอด เช่น สมาชิกภายในครอบครัว เครือญาติ สมาชิกเครือข่าย และผู้ถ่ายทอดนั้นเป็นบุคคลภายนอกหรือภายในของกลุ่มผู้เรียน

3.2 ผู้ถ่ายทอดมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้นั้นอย่างไร และมีทัศนคติเป็นอย่างไร เช่น เป็นผู้ถ่ายทอดเชิงบังคับ ดุหมั่นเหี้ยมหยาม ให้เกียรติและให้ความสนใจเรียน และบรรยากาศการเรียนนั้นเป็นอย่างไร เช่น มีบรรยากาศเป็นประชาธิปไตย หรือเป็นเผด็จการ น่าเบื่อ หรือน่าสนใจเพียงไร เป็นต้น

4. เนื้อหาที่มีการถ่ายทอด

เนื้อหาที่มีการถ่ายทอดนั้นเป็นเรื่องอะไรบ้าง เช่น เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สังคมโลกและชุมชน พฤติกรรมทางสังคม และทักษะการประกอบอาชีพทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วิทยาศาสตร์ โสยศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม หรือแม้แต่เรื่องทางศาสนา ค่านิยม ประวัติศาสตร์ กิจกรรมของผู้ใหญ่ในชุมชน หรือการใช้จิตสำนึกเพื่อสร้างความตระหนักถึง ความสำคัญของเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เกิดขึ้นในและนอกชุมชน เป็นต้น

5. วิธีการถ่ายทอด

อาจพิจารณาได้ 2 ประเด็นสำคัญ ๆ คือ

5.1 วิธีการและเทคนิคการเรียนการสอนที่ใช้ เช่น การบรรยาย การฟัง การพูด ปากเปล่า การให้รางวัล การลงโทษ หรือการอภิปรายกลุ่ม การพูดคุย ระหว่างบุคคล การสนทนากันตลอดในชีวิตประจำวัน หรือการฝึกการแก้ไขปัญห ฯลฯ

5.2 มีการใช้รูปแบบการควบคุม "การเรียนการสอน" นั้นอย่างไร เช่น ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา สร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง สภาพหรือใช้วิธีบังคับเข้มงวด หรือทำให้ผู้เรียนเสียหน้า และวิธีใดที่เอื้อหรือเป็นผลเสียแก่การเรียนการสอนนั้นมากน้อยที่สุดด้วยเหตุผลใด เป็นต้น

6. ผู้รับการถ่ายทอดหรือผู้เรียน

อาจจะพิจารณาได้จากประเด็นย่อยต่อไปนี้ คือ

6.1 ใครเป็นผู้เรียน เด็กกลุ่มอายุ เพศ เครื่องญาติ เครือข่าย สมาชิกสังคม กลุ่มแม่บ้าน คนพิการ ผู้อพยพ ชาวเขา ชาวต่างวัฒนธรรม ฯลฯ

6.2 ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนอย่างไร และมีทัศนคติอย่างไร เช่น สนใจหรือไม่สนใจ ยอมรับหรือปฏิเสธ มีความใกล้ชิดกับผู้สอน และมีความรู้สึกลึกซึ้งในทางบวกหรือลบต่อผู้สอน เป็นต้น

6.3 ผู้เรียนได้รับรู้เนื้อหาที่ถ่ายทอดมากน้อยเพียงใด และสามารถบูรณาการความรู้กับพฤติกรรม หรือรูปแบบการดำเนินชีวิต และกิจกรรมชุมชนได้มากน้อยเพียงใดและที่สำคัญคือผู้เรียนได้แรงกระตุ้นจากผู้สอนอย่างไรบ้าง

งานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพยายามศึกษาเพื่อให้เข้าใจถึงกระบวนการฝึกอบรมด้านอาชีพ เกี่ยวกับระบบ วิธีการ ขั้นตอน การฝึกอบรมในการพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ ทักษะ ทัศนคติในการทำงาน ตลอดจนความต้องการจำเป็นในการฝึกอบรม เพื่อเป็นกรอบในการศึกษาถึงกระบวนการถ่ายทอดความรู้ กระบวนการฝึกปฏิบัติช่างหัตถกรรมเครื่องเงินที่สั่งสมมา ได้ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยวิธีการที่หลากหลาย แตกต่างกันไปตามระยะเวลาและการเปลี่ยนแปลงของสังคม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อนุรักษ์ ปัญญานวรัตน์ (2539) ได้ศึกษาเรื่องการดำเนินงานศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาช่างเย็บจักรอุตสาหกรรม ลังกัฏฐการศึกษานอกโรงเรียนในเขตจังหวัดเชียงใหม่ พิจิตร และนครสวรรค์ได้สรุปว่า ทั้งผู้ฝึกและผู้เรียนต่างมีภาพของบรรยากาศและกฎระเบียบของการทำงานในโรงงานไม่ชัดเจนตั้งแต่ขั้นตอนการคัดเลือกจนถึงการฝึกอบรม ดังนั้นเมื่อผู้เรียนจบหลักสูตรแล้วเข้าทำงานในโรงงาน จึงเกิดภาวะ " ช็อก " อย่างรุนแรงใน 1-2 สัปดาห์แรกต่อสิ่งต่าง ๆ เช่น สภาพทางกายภาพ เงื่อนไขของโรงงาน แรงกดดันของเพื่อนร่วมงาน ข้อจำกัดในการแสดงออกของพฤติกรรมของวัยรุ่น จนก่อให้เกิดเป็นความรู้สึกและทัศนคติค่อนข้างลบต่อโรงงาน และระบบการผลิตเชิงอุตสาหกรรม

ดังนั้นกระบวนการฝึกอบรมของ ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาช่างเย็บจักรอุตสาหกรรม จึงมีลักษณะคล้ายกับการปรับกลไกใหม่ของการผลิตให้แก่โรงงานอุตสาหกรรม จนละเลยต่อภาวะทางจิตวิทยาการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวมาใช้

ชูเกียรติ ลิสุวรรณ์ (2535) ได้ศึกษาเรื่องระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือสรุปได้ว่า ระบบการศึกษานในท้องถิ่นที่สำคัญเริ่มถ่ายทอดกันในครอบครัว โดยใช้สื่อที่มีอยู่ในชุมชน กระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้ใช้วิธีสอนและปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน ผู้สอนคือผู้ใหญ่ในครอบครัวที่มีความรู้หรือประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ ผู้เรียนคือลูกหลาน เครือญาติที่มีแรงจูงใจจากตัวอย่างความสำเร็จงานอาชีพของคนรุ่นก่อน ซึ่งการถ่ายทอดการเรียนรู้ในครอบครัวแล้วจะเกิดขึ้นตลอดเวลา ผู้เรียนเมื่อชำนาญแล้วจะกลายเป็นผู้สอนรุ่นหลังๆ ต่อไป ในเรื่องระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่นที่สำคัญนอกเหนือจากบ้านคือวัด ผู้เรียนได้แก่ภิกษุ สามเณรหรือศิษย์วัดที่จะเรียนหนังสือความรู้ทางศาสนา จริยธรรมและความรู้อื่นจากพระภิกษุที่มีความรู้ ระยะต่อมาระบบการเรียนรู้ในชุมชนได้แก่โรงเรียน ซึ่งมีความแตกต่างไปจากบ้านและวัด การเรียนรู้ในโรงเรียนเป็นการนำเด็กในท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการเรียนรู้แบบใหม่ ที่แปลกไปจากระบบการเรียนรู้ที่เคยมีมาในท้องถิ่นเดิม แต่ศูนย์การเรียนรู้ในท้องถิ่นได้เปลี่ยนจากวัดไปเป็นโรงเรียน ที่อ่านหนังสือพิมพ์

และเสียงตามสายประจำหมู่บ้าน แหล่งการเรียนรู้ตามอัยยาศัยเกิดขึ้นได้ทั่วไป ตามการขยายตัวของสื่อมวลชน ซึ่งนับได้ว่าเป็นสถานการณ์ที่ผลักดันให้ประชาชนชนวนขายที่จะเรียนรู้ การขยายตัวของสื่อมวลชนและวิธีการแพร่ความรู้ใหม่ มีส่วนกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการเรียนรู้ของประชาชน

อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, รหัน แดงจวง และสุกัญญา นิมานันท์ (2536) ได้วิจัยเรื่องประสิทธิภาพของรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ด้วยสื่อบุคคล ; กรณีศึกษาการเผยแพร่ความรู้โรคเอดส์ในชุมชนชนเมืองเชียงใหม่ ผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ดังนี้ รูปแบบการถ่ายทอดความรู้ด้วยสื่อบุคคลมีความเหมาะสมกับการเผยแพร่ความรู้ เรื่องโรคเอดส์ในชุมชนชนเมืองของจังหวัดเชียงใหม่ในระดับสูง โดยมีรูปแบบที่อาศัยสื่อบุคคลเป็นผู้ทำการรับรู้และถ่ายทอดความรู้ภายในกลุ่มของตนเองจากนั้นจึงขยายผลไปถึงชุมชนผ่านครอบครัว เครือญาติและเพื่อน ซึ่งสามารถคาดการณ์ได้ว่า สมาชิกในชุมชนนั้นก็จะทำหน้าที่เป็นเครือข่ายการถ่ายทอดความรู้สืบต่อกันไปอย่างไม่สิ้นสุดในด้านปริมาณ ส่วนในด้านคุณภาพนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถในการใช้สื่อเสริมทางเดียว ประเภทเอกสาร สิ่งพิมพ์ เป็นต้น

บุญทวี อุบละกุล (2536) ได้ทำการวิจัย เรื่องสังคมประเพณีของการเป็นหมอชาวบ้าน ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ว่า กระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้การเป็นหมอชาวบ้าน เริ่มจากเมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้วได้ผ่านการบวชเรียนที่วัด เพื่อเป็นพื้นฐานในการอ่านและจดบันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้จากอาจารย์ วิธีการเรียนรู้ต้องอาศัยความสามารถของผู้เรียนในเรื่องการสังเกต ซักถาม จดบันทึกและจะต้องศึกษาเพิ่มเติมจากประสบการณ์ในการรักษา อาจารย์ผู้ถ่ายทอดอาศัยพิธีกรรมประเพณีต่าง ๆ เพื่อแสดงความเคารพนับถืออาจารย์ ในกระบวนการถ่ายทอดความรู้การเป็นหมอชาวบ้านขึ้นอยู่กับแรงบันดาลใจของศิษย์แต่ละคนและครอบครัว ซึ่งมีวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม การศึกษาและเศรษฐกิจภายในบริบทและประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ในด้านปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการถ่ายทอดความรู้การเป็นหมอชาวบ้าน คือ ปัจจัยทางด้านสังคมในระบบเครือญาติ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านการ

เมืองและกฎหมาย จากส่วนกลางเนื่องจากถูกบังคับทางด้านกฎหมาย ที่จะทำให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้และการถ่ายทอดการเรียนรู้

วัฒน์ วัฒนาพันธ์ และคณะ, (2521) ได้ทำการวิจัย เรื่องศิลปพื้นบ้านล้านนา ซึ่งการวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายที่จะสำรวจแหล่งศิลปพื้นบ้าน ปัญหาการผลิตและพัฒนาการของศิลปพื้นบ้านล้านนา 7 ประเภท กลุ่มตัวอย่างเป็นชาวบ้านที่ผลิตศิลปพื้นบ้านในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน ซึ่งเรียกรวมกันว่า "ล้านนา" ผลการวิจัยพบว่าการผลิตศิลปพื้นบ้านทั้ง 7 ชนิดนั้น มีจำนวนครัวเรือนที่ผลิตเครื่องจักสานมากที่สุด รองลงมาตามลำดับ คือ แกะสลักไม้ ทอผ้า เครื่องปั้นดินเผา เครื่องโลหะ เครื่องเงินและทำร่ม วิธีการผลิตส่วนใหญ่ใช้มือ และมีเครื่องมือใช้เล็กน้อย ปริมาณการผลิตสม่ำเสมอ มีปัญหาในเรื่องวัสดุ และราคาจำหน่าย ในแง่คุณค่าทางศิลปพบว่าผลงานมีเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะถิ่น มีการสืบทอดรูปแบบและเทคนิควิธีอย่างต่อเนื่อง และพบว่าคุณค่าทางศิลปพื้นบ้านบางประเภทมีแนวโน้มตกต่ำลงเนื่องจากผลกระทบทางด้านธุรกิจ

ถวิล เมืองเมฆ (2530) ได้ทำการวิจัย เรื่องการใช้สถานฝึกงานอาชีพนอกโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อศึกษาวิธีดำเนินงาน และปัญหาอุปสรรคการใช้สถานฝึกงานอาชีพ ตลอดจนปัญหาและเงื่อนไขของเจ้าของสถานฝึกงานอาชีพ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ผลการฝึกงานของนักเรียนอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ผลการฝึกงานในด้านนักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพ นักเรียนมองเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ นักเรียนมีความสนใจในวิชาชีพที่เรียน นักเรียนสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี นักเรียนมีความรู้และทักษะในวิชาชีพที่เรียน การสร้างความร่วมมือด้านการศึกษา ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน การสร้างทัศนคติที่ดีแก่ผู้ปกครองในการเรียนวิชาชีพของนักเรียน และทำให้การเรียนการสอนวิชาชีพบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

ประทีป พรหมทอง (2534) ได้ทำการวิจัย การใช้สถานฝึกงานอาชีพนอกสถานศึกษา สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) สาขาวิชาช่างอุตสาหกรรม เพื่อศึกษาถึงสภาพการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรคในการใช้สถานฝึกงานอาชีพ ผลการฝึกงานของนักศึกษา ตลอดจนเงื่อนไขของสถานฝึกงานอาชีพที่รับนักศึกษาเข้าฝึกงาน ผลของการวิจัย นักศึกษาเห็น

คุณค่าของการทำงาน มีเจตคติที่ดีต่องานอาชีพ ได้รับความรู้และทักษะในวิชาชีพเพิ่มขึ้น มองเห็น
 ลู่ทางในการประกอบอาชีพ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้รับความรู้ความเข้าใจในกระบวนการ
 ดำเนินงานอาชีพ เกิดมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเจ้าของสถานฝึกงานอาชีพ เกิดความคิดสร้างสรรค์และ
 ปรับปรุงบุคลิกภาพของตนเอง ได้ร่วมมือกันทางด้านการศึกษาระหว่างสถานศึกษากับชุมชนและช่วย
 ให้ผู้ปกครองเกิดเจตคติที่ดีต่อการเรียนวิชาชีพของนักศึกษา

วันนะ จุฑะวิภาต (2535) ได้ทำการวิจัย ศิลปหัตถกรรมของช่างทองเมืองเพชร
 เพื่อศึกษาความเป็นมาของช่างทองสกุลเพชรบุรี กระบวนการสร้างสรรค์ทองรูปพรรณในแง่วัสดุ
 อุปกรณ์ที่ใช้ วิธีการทำ รูปแบบและลวดลายของทองรูปพรรณ รวมทั้งศึกษาวิธีการถ่ายทอดความรู้
 เชิงช่างตลอดจนแนวทางในการดำรงรักษา สืบทอดฝีมือช่างทองสกุลเพชรบุรี จากการวิจัยพบว่า
 ช่างทองทั้งหมดล้วนมีพื้นฐานเป็นช่างเขียน บางท่านก็มีพื้นการเป็นช่างทำเครื่องประดับจาก
 ทองเหลืองมาก่อน มีการถ่ายทอดความรู้เชิงช่างให้แก่ ลูก หลาน หรือเครือญาติสนิทเท่านั้น
 เนื่องจากทองมีราคาสูงต้องฝึกให้แก่ผู้ไว้วางใจ ช่างทองเป็นงานช่างที่ต้องใช้ ความอดทน ความ
 ละเอียด ความประณีตสูง สายตาต้องดีเยี่ยม และสมาธิต้องดี ในการทำทองรูปพรรณช่างต้องใช้
 ทองคำบริสุทธิ์ เนื่องจากมีความยืดหยุ่นสูง สำหรับเครื่องมือส่วนใหญ่ช่างยังคงใช้เครื่องมือซึ่งใช้
 มาตั้งแต่ครั้งในอดีต เช่น โตะทำทอง ทัง ม้อน กรรไกร ไม้พัน เป็นต้น ส่วนลวดลายของ
 รูปพรรณล้วนเลียนแบบหรือสร้างสรรค์จากธรรมชาติรอบตัวช่างทั้งสิ้น เช่น การเลียนแบบสัตว์ พืช
 วัตถุที่เป็นมงคล เป็นต้น ในด้านการดำรงรักษาและสืบทอด ฝีมือช่างทองนั้น ควรเร่งรีบบันทึก
 สรรพความรู้ทางช่างจากช่างทองที่มีอยู่ปัจจุบัน เนื่องจากแต่ละท่านอยู่ในวัยสูงอายุ ตลอดจนทำ
 พิพิธภัณฑสถานหรือศูนย์สาธิตการทำทองรูปพรรณรวมทั้งอบรม สอนผู้สนใจและมีใจรักโดยครูช่าง

บรรชกร กล้าหาญ (2539) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงกระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้าน
 การผลิตของหัตถกรรมพื้นบ้านของหมู่บ้านมอสร้าง อำเภอสามโก้ จังหวัดชัยภูมิ จากการ
 เปลี่ยนแปลงกระบวนการถ่ายทอดความรู้ อาจแบ่งเป็น 3 ยุคสมัย ได้แก่ ยุคดั้งเดิม ยุคก่อน
 การส่งเสริมการท่องเที่ยว และยุคการส่งเสริมการท่องเที่ยว กลไกหลักที่มีผลต่อกระบวนการ
 ถ่ายทอด คือภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการ

แข่งขันในการผลิตเพื่อครอบครองตลาด อีกทั้งภาวะความจำเป็นในการผลิตต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบผลประโยชน์ และเกิดระบบธุรกิจการถ่ายทอดขึ้น อีกประการหนึ่งคือ กลไกทางวัฒนธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและชุมชน ระบบค่านิยมของชุมชนและพฤติกรรมของผู้ผลิตและผู้บริโภค

ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นนักการศึกษานอกระบบ การวิจัยครั้งนี้จึงพยายามเพื่อทำการศึกษ เพื่อให้เข้าใจถึง รูปแบบ วิธีการต่าง ๆ ในกระบวนการถ่ายทอด หรือฝึกภูมิปัญญาในงานหัตถกรรม เครื่องเงิน ตลอดจนบทบาทและแสดงความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้ถ่ายทอดกับผู้รับการฝึกฝีมือ ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันไปตามเงื่อนไขของระยะเวลา และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชน ทั้งที่มีผลกระทบจากภายในและภายนอกชุมชน

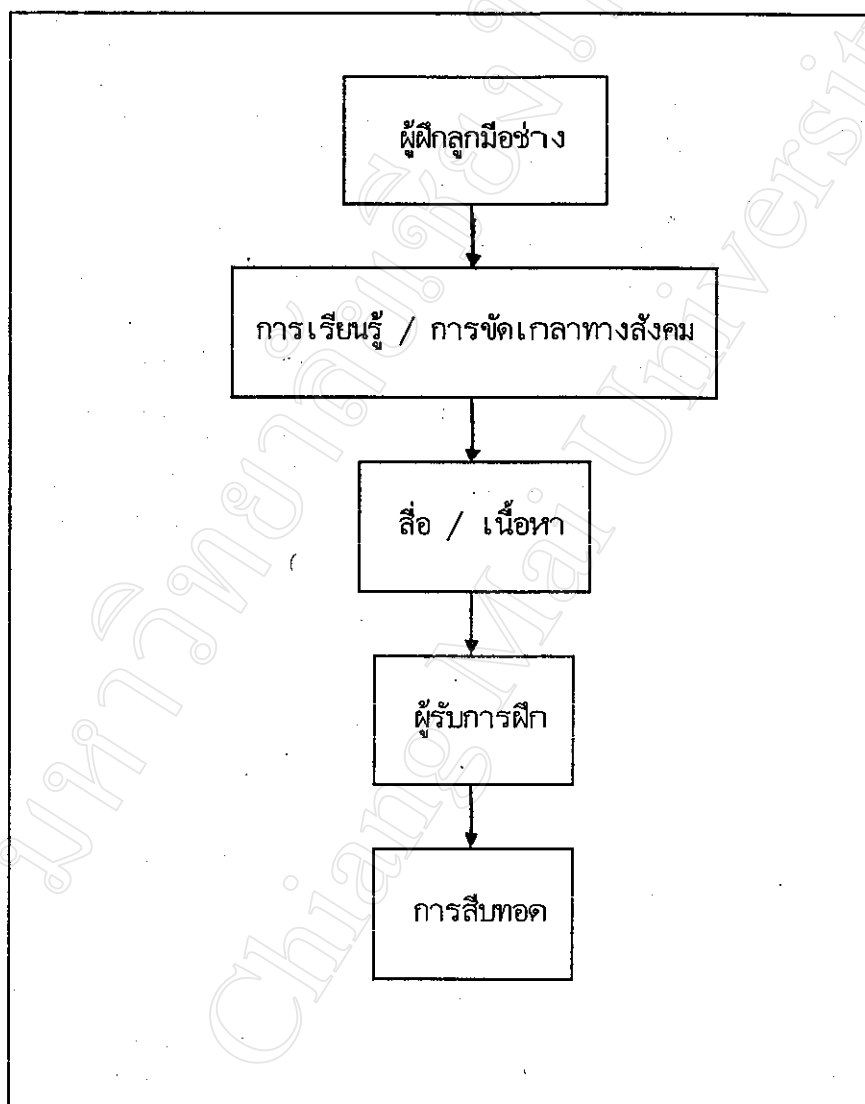
กรอบแนวคิดการวิจัย

งานหัตถกรรม เป็นศิลปะซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน ที่สะท้อนถึงชีวิต ค่านิยม และการประกอบอาชีพของชุมชนซึ่งมีการสั่งสมความรู้ ความชำนาญจากประสบการณ์ที่ยาวนาน และมีการปรับเปลี่ยนให้มีความสอดคล้องกับสภาพการณ์ทางสังคม โดยเฉพาะงานหัตถกรรมซึ่งเป็นงานอาชีพหนึ่ง ซึ่งจะมีกระบวนการสืบทอดต่อระหว่างสมาชิกรุ่นหนึ่งไปยังสมาชิกอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการฝึกจากการเรียนรู้ และการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งนอกจากจะเป็นการเรียนรู้ทักษะ ความชำนาญในงานอาชีพแล้วยังมีการปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยมต่องานอาชีพที่สืบทอดมานานหลายชั่วอายุคน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการประกอบอาชีพต่อไปภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการศึกษาของชุมชน

การที่จะทำความเข้าใจ กระบวนการฝึกภูมิปัญญาช่างฝีมือในงานหัตถกรรมในชุมชนเมือง จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจกระบวนการฝึก และองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับกระบวนการฝึกภูมิปัญญาช่างฝีมือ และโยงใยความสัมพันธ์เหล่านี้สู่การอธิบายกระบวนการฝึกภูมิปัญญาช่างฝีมือในชุมชนเมือง ดังแผนภาพ ต่อไปนี้

สังคม

เศรษฐกิจ

วัฒนธรรม

การศึกษา

แผนภูมิที่ 1 แสดงกรอบความคิดการวิจัย